

La Fundació Bernat Metge: dels Epicuris a les Erínies

quaderndelesidees.press/la-fundacio-bernat-metge-dels-epicuris-a-les-erínies/

March 15, 2020

Imatge de Zita Vehil.

A l'assaig *Els fundadors*, Raül Garrigasait no només repassa la història de la Fundació Bernat Metge, sinó que tracta de respondre el dubte de la seva necessitat, indefectiblement lligat a la idiosincràsia de les humanitats, de les quals la Fundació seria una sinècdote: «L'humanisme de la Bernat Metge va néixer de la lluita per una cultura sobirana, de la necessitat d'obrir-se a Europa, del debat honest sobre les idees més potents i de vegades més pertorbadores de la humanitat. La van travessar tots els conflictes de la societat: els enfrontaments dins el catalanisme, la lluita contra la repressió primoderiverista, el desafiament de la cultura de masses, la guerra, el combat entre la democràcia i els totalitarismes, la col·laboració, l'exili i les ambigüitats de la resistència.»

Aquest resum que l'autor planteja a l'epíleg ens serveix a grans trets per establir les línies principals del seu llibre, tant temàtiques com cronològiques. A banda d'entendre que Garrigasait, editor de la Col·lecció dels Clàssics Grecs i Llatins des del 2007, és de les persones més adequades per parlar del tema, també cal destacar que *Els fundadors* es llegeix amb la naturalitat i la fascinació d'una novel·la o d'una crònica. En part, perquè estableix tota mena de connexions amb la realitat d'aquell moment i amb els personatges que s'hi van relacionar –d'aquí el subtítol *Una història d'ambició, clàssics i poder*. Però sobretot perquè és un exercici que recorda les seves obres anteriors, tant l'assaig *El fugitiu que no se'n va*, on rellegeix la figura de l'artista Santiago Rusiñol i la Catalunya del tombant de segle XIX, com la novel·la *Els estranys*, ficció molt empeltada d'assaig històric i reflexió sobre les guerres carlines. Tal com l'ha descrit en una ocasió Abel Cutillas, Garrigasait és un “escriptor sense grumolls”: la seva prosa flueix sense reticències ni dificultats, però tampoc sense obviar reflexions de pes, evitant tant la pedanteria com la superficialitat. L'assaig, a les seves mans, esdevé tan llegidor i amanós com qualsevol altra lectura narrativa, en què el pes de la conclusió sorgeix de l'estudi de la concatenació de fets, de trobar-los el sentit, no pas de començar a donar voltes a teories obscures o de difícil estructuració.

Imatge de Zita Vehil.

El projecte de la Fundació Bernat Metge se sostenia sobre tres potes ben diferents i alhora complementàries: Francesc Cambó (el mecenes entregat a la causa cultural), Joan Estelrich (la capacitat organitzativa i publicitària) i Carles Riba (el rigor intel·lectual). Un triumvirat de personalitats extraordinàries, però que sovint no s'entenien, fent que s'entrebanquessin en la malfiança. La iniciativa de Cambó, nascuda de les concepcions noucentistes, «convençuts que la nació catalana tenia des de sempre una essència clàssica immutable», volia «erigir una cultura refinada, europea, universalista, amb sentit de l'ordre i del poder». Així, el projecte arrenca amb força el 1923 amb Lucreci i *De la natura*, traduït pel prestigiós Joaquim Balcells, un títol que trenca amb la voluntat classicista i humanista d'Estelrich per les particularitats inherents a un poema científic i filosòfic sobre epicureisme i atomisme. «Més enllà de les imatges, de la doctrina i d'un punt de vista únic, *De la natura* revela una pugna aferrissada amb la llengua llatina del seu moment i una gran capacitat per transformar-la», la mateixa lluita del seu traductor: Balcells, amb el seu rigor, exigeix al català aquesta mateixa pugna per ser fidel a l'esperit del filòsof i poeta llatí. Més endavant Garrigasait analitza la tasca de Riba amb les tragèdies d'Èsquil, un autor aspre, exigent i obscur, que mostra a la seva obra les passions violentes dels homes, a les quals hi contraposa com a única solució la democràcia. Com a *Orestea*, en la qual les Erínies o Fúries, que apareixen per condemnar el crim venjatiu d'Orestes, veuen com els membres de l'Aeròpag d'Atenes empaten a vots en el judici de l'homicidi i l'absolen. «Contra el llenguatge de la violència i de la maledicció de les Erínies, Atena proposa un ordre cívic i religiós», conclou Garrigasait.

Imatge de Zita Vehil.

Malauradament, la línia cronològica que segueix ens duu de l'epicureisme dels inicis, amb aquesta lluita pels mots de Lucreci i pel creixement del català com a llengua de cultura, a la guerra civil, en què les Erínies ibèriques posen en risc el projecte. Així, iniciat el conflicte, mentre el pragmatisme de Cambó el condueix a finançar els colpistes des de França i l'humanisme d'Estelrich flirteja amb el classicisme del feixisme italià quan es troba a Roma, Riba roman a la Barcelona anarquista al capdavant de la Fundació. Les desavinences encara s'accentuaran més. És l'inici de la fi d'un projecte que s'havia convertit en l'emblema del catalanisme possibilista i culturalista dels anys vint i trenta, amb la figura d'Estelrich, dandi i seductor, representant-lo per Europa i relacionant-se amb figures de la mida de Thomas Mann, Paul Valéry o Stefan Zweig.

El naufragi de la postguerra té aquell to d'adagio necessari als fets. Després de les prohibicions de l'inici i malgrat els esforços de Cambó i Estelrich per fer valdre davant del règim el seu col·laboracionisme, la Fundació s'acaba convertint en una qüestió de supervivència i de resistència, malgrat que el 1946 reprèn la seva tasca: «del centre de la vida pública, la Bernat Metge havia passat a una existència marginal, que només coneixien els més entesos, sense un gran projecte cultural que la impulsés com havia succeït als anys vint i trenta». Així doncs, si l'humanisme havia servit per dignificar la llengua, per impulsar un projecte cultural de gran ambició i per ajudar a entendre el seu temps des de la mirada retrospectiva dels clàssics en una època de democràcia, la manca de llibertat constrenyia les seves possibilitats i el corsecava. Al capdavant, *Els fundadors* i l'exemple de la Fundació Bernat Metge és la constatació que les humanitats, en un context favorable i amb un projecte adequat, poden seguir aportant moltes lectures i interpretacions d'aquest fet que anomenem civilització, una idea sobre la qual —no ho oblidem—construïm els nostres futurs des de temps remots.

David Madueño

David Madueño Sentís

Sabadell, 1976. Llicenciat en Filologia catalana per la UAB. Exerceix la docència, la correcció de textos i la crítica literària en revistes com Quadern, Caràcters i Poetari. Ha guanyat els premis Estrem i Fa de Falset (2008), Foment Literari (2008), La Mar de Lletres (2011) i Vila de Martorell al [...]

Llegir més

